16

fo".kq lglukeLrks=e&‡

प्रियः शिक्षार्थिनः एषः पाठः पूर्वपाठस्य क्रमैव वर्तते यस्मन् भवन्तः ज्ञातवन्तः अस्मिन् पाठे अग्रमान् श्लोकान् पठिष्यामः ।

mís';kfu

एतत् पाठं पठनानन्तरं भवन्तः सक्षमाः भविष्यन्ति :

- श्लोकानां शुद्धरूपे उच्चारणे ;
- पठितानां श्लोकानाम् अर्थं ज्ञापने ।

d{kk & 5

fVIi.kh

16.1 fo".kq lglzukeLrks= & ‡

/keZxqC/keZ—)eZ lnlR{kje{kje~ A
vfoKkrk lglzka'kqfo/kkrk —ry{k.k% AA ‡f AA

475. धर्मगुब् — धर्मगोपनीयतायाः रक्षाकर्ता

476. धर्मकृत् — धर्मस्य मर्यादायाः अनुसारम् आचरणं कारकः

477. धर्मी — धर्मान् धारकः

478. सत् — सत्यस्वरूपः परब्रह्मः

479. असत् — प्रपंचरूपः अपरः ब्रह्मः

480. क्षरम् — सर्वभूतम्

481. अक्षरम् — वेदस्वरूपः

482. अविज्ञाता — वासनायाः अज्ञाता

483. सहस्त्रांशुरू — यस्य तेजेन सूर्यः तपति

484. विधाता — सर्वेषां धारणकर्ता

485. कृतलक्षणः — नित्यसिद्धः चौतन्य स्वरूपः

xHkfLrufeZ% lÙoLFk% flag% Hkwreg'oj% A
vkfnnsok egknsok nso'kks nsoHkn̄x#% AA ‡„ AA

486. गभस्तिनेमिः — मरीचिनां मध्ये सूर्यरूपेण स्थितः

487. सत्त्वस्थः — यः सर्वेषु प्राणीषु स्थितः अस्ति

488. सिंहः — सिंहवत् पराक्रमी

489. भूतमहेश्वरः — भूतानाम् ईश्वरः

490. आदिदेवः — यः सर्वभूतानां सर्वप्रथमः देवः

491. महादेवः — यः स्वमहान् ज्ञानयोगेन तथा ऐश्वर्येण महिमान्वितः अस्ति

492. देवेशः — देवानांम् ईशः

493. देवभृद्गुरुः — देवानां पालकः ईन्द्रस्य अपि शासकः

mÙkjk xkifrxksIrk KkuxE;% iqjkru% A

'kjhjHkwrHk`nHkksäk dihUæks Hkwfjnf{k.k% AA ‡… AA

494. उत्तरः — संसारबन्धनात् मुक्तः

495. गोपतिः — गवानां पालकः

496. गोप्ता — सर्वभूतानां पालकः

497. ज्ञानगम्यः — यः केवलं ज्ञानेन गम्यः अस्ति

498. पुरातनम् — यः कालात् अपि पुरातनम् अस्ति

499. शरीरभूतभृद् — शरीरस्य रचनां कारकानां भूतानां पालकः

500. भोक्ता — पालनकर्ता

501. कपींद्रः — वानराणां स्वामी

502. भूरिदक्षिणः — येषां दक्षिणा बह्व्यः सन्ति

lkeik·eri% lke% i#ftRi#lÙke% A
fou;k t;% lR;lU/kk nk'kkg% lkRorkEifr% AA ‡† AA

503. सोमपो	यः समस्तयज्ञेषु देवान् सोमपानं कारयति
504. अमृतपः	आत्मारूपे अमृतरसस्य पानकर्ता
505. सोमः	चन्द्रमा रूपे औषधीनां पोषणकर्ता
506. पुरुजित्	अधिको विजेता
507. पुरुसत्तमः	विश्वरूपे उत्कृष्टः
508. विनयः	विनयस्वरूपः
509. जयः	यस्य कदापि पराजयं न भवति
510. सत्यसंधः	यस्य शंकल्पः सत्यं भवति
511. दाशार्हः	यः दशार्हकुले उत्पन्नः अभवत्
512. सात्वतां पतिः	वैष्णवानां स्वामी

thok fouf;rk lk{kh edUnk·ferfoØe% A
vEHkkfuf/kjuUrkRek egknf/k'k;k·Urd% AA ‡‡ AA

513. जीवः	क्षेत्रज्ञरूपे प्राणस्य धारकः
514. विनयितासाक्षी	प्रजायाः विनयिता तथा दृष्टा

fVIi.kh

515. मुकुंदः मुक्तं प्रदाता

516. अमितविक्रमः यस्य शूरवीरता अतुलनयास्ति

517. अम्भो निधिः यस्मिन् देवाः निवसन्ति

518. अनंतात्मा यः देशकालवस्तुभिः अपरिच्छिन्नो वर्तते

519. महोदधिशयः यः सागरे शयनं करोति

520. अंतकः भूतानाम् अन्तकारकः

vtk egkg% LokHkkO;k ftrkfe=% çeknu% A
vkuUnk uUnuk uUn% lR;/kek f=foØe% AA ‡^ AA

521. अजः अजन्मा

522. महार्हः महान् पूजायाः अर्हः

523. स्वाभाव्यः नित्यसिद्धः अस्ति अतः स्वभावेन नोत्पन्नते

524. जितामित्रः शत्रूणां विजेता

525. प्रमोदनः यः स्वध्यान मात्रेण ध्यानीनां प्रमोदनं करोति

526. आनंदः आनन्दस्वरूप

527. नंदनः आनन्दित कारकः

528. नंदः सर्वविधसिद्धिसम्पन्नः

529. सत्यधर्मा यस्यधर्मज्ञानादयः गुणाः सत्याः सन्ति

530. त्रिविक्रमः यस्य त्रिषु चरणेषु त्रिलोकाः आगताः ।

egf"k% dfiykpk;% —rKk efnuhifr% A
f=infL=n'kk/;{kk egk'k³x% —rkUr—r AA ‡‰ AA

531. महर्षिःकपिलाचार्यः महान् ऋषिः कपिलः

532. कृतज्ञः यः कृतं जानाति

533. मेदिनीपतिः पृथ्व्याः पति

534. त्रिपदः यस्य त्रयः पादाः सन्ति

535. त्रिदशाध्यक्षः जागृतस्वप्नसुषुप्ति एतेषां दशानाम् अध्यक्षः

536. महाश्रृंगः मत्स्यावतारः

537. कृतांतकृत जगतः अन्तकः

egkojkgk xkfoUn% l"k.k% dudk³xnh A
xák xHkhjk xguk xlr'pØxnk/kj% AA ‡Š AA

538. महावराहः महान् वराहस्वरूपः

539. गोविंदः वाण्याः प्राप्तिः योग्यः

540. सुषेणः यस्य पार्षदरूपे सुन्दरसेनास्ति

541. कनकांगदी यस्य कनकमयः भुजबन्दः अस्ति

542. गुह्यः हृदयाकाशे लुप्तः

543. गभीरः — यः गाम्भीर्य युक्तः अस्ति

544. गहनः — कठिनतया प्रविष्टुम् अर्हः

545. गुप्तः — यः वाण्याः तथा मनसः अविषयः अस्ति

546. चक्रगदाधरः — मनरूपीचक्रेण तथा बुद्धिरूपी गदया लोकरक्षाकर्ता

o/kk Lok³xk·ftr% —".kk –<% I³d"k.kk·P;|r% A
o#.kk ok#.kk o{k% i|"djk{kk egkeuk% AA ‡‹ AA

547. वेधाः — विधानकर्ता

548. स्वांगः — कार्तकरणे स्वयमेवाङ्गः

549. अजितः — स्वावतारेषु सर्वदा विजेता

550. कृष्णः — कृष्णद्वैपायनः

551. दृढः — यस्यस्वरूपसामर्थ्यादीनां कदापि च्युतिः न भवति

552. संकर्षणोऽच्युतः — यः युगपत् आकर्षणं करोति तथा पदात् च्युतः भवति

553. वरूणः — वरुदेव स्वरूपः

554. वारुणः — वरुणस्य पुत्रः अगस्त्यः

555. वृक्षः — वृक्षतुल्यः अचलभावेन स्थितः

556. पुष्कराक्षः — हृदये कमले चिन्तनयोग्यः

d{kk & 5

fVIi.kh

557. महामनः सृष्ट्युत्पन्नं पोषणं तथा लयं मनसा कारकः

Hkxoku Hkxgk··uUnh ouekyh gyk;q/k% A
vkfnR;ks T;ksfrjkfnR;% lfg".kqxZfr lÙke% AA ^å AA

558. भगवान् यस्मिन् ऐश्वर्यः धर्मः,यशः, श्रीः, ज्ञानम् तथा वैराग्यम् सन्ति

559. भगहा संहारसमये ऐश्वर्यादिनां हननकर्ता

560. आनंदी सुखस्वरूपः

561. वनमाली वैजयन्तीनाम्नीं मालाधारकः

562. हलायुधः यस्य आयुधः हलः वर्तते

563. आदित्यः अदितेः गर्भोत्पन्नः

564. ज्योतिरादित्यः सूर्यमण्डले ज्योतौ स्थितः

565. सहीष्णुः शीतोष्णादि द्वन्द्वान् सोढूं योग्य

566. गतिसत्तमः यस्य सर्वश्रेष्टगतिः विद्यते

l/kUok [k.Mij'kqnk#.kks æfo.kçn% A
fnoLi`d~ lo–X0;klks okpLifrj;ksfut% AA ^f AA

567. सुधन्वा सुन्दरसारंगधनुषयुक्तः

568. खण्डपरशुः यस्य परशुः अखण्डः वर्तते

569. दारुणः सन्मार्गविरोधिनां कृते दारुणः

fo".kq lglukeLrks=e&‡

570. द्रविणप्रदः भक्तेच्छितधनप्रदाता

571. दिवस्पृक् स्वर्गस्य स्पर्शकः

572. सर्वदृकव्यासः सम्पूर्णतज्ञानस्य विस्तारकर्ता

573. वाचस्पतिरूरयोनिजः विद्यायाः पतिः तथ जनन्या जन्मग्रहीता

f=lkek lkex% lke fuok.ka Hks"kta fHk"kd~ A

lU;klÑPNe% 'kkUrks fu"Bk 'kkfUr% ijk;.ke~ AA ^„ AA

574. त्रिसामा त्रिसामैः सामगानमाध्यमेन स्तुत्यः

575. सामगः सामगानकर्ता

576. साम सामवेदः

577. निर्वाणम् परमानन्दस्वरूपः ब्रह्मः

578. भेषजम् संसाररूपरोगस्य औषधम्

579. भिषक् संसाररूपरोगस्य मुक्त्यर्थम् उपदेशः

580. संन्यासकृत् मोक्षाय संन्यासाश्रमस्य निर्मता

581. शमः सन्यासिभ्यः ज्ञानोपदेशप्रदाता

582. शांतः विषयसुखेषु अनासक्तः

583. निष्ठा प्रलयकालसमये सर्वेषां प्राणिनाम् आश्रयदाता

584. शांतिः सम्पूर्ण–अविद्यायाः निवृतिः

585. परायणम पुनरावत्तेः शंकायाः निवृतः उत्कृष्टः स्थानम् अस्ति ।

'kHkk³x% 'kkfUrn% lz"Vk dqeqn% doys'k;% A
xkfgrks xksifrxksZIrk o"kHkk{kks o"kfç;% AA ^… AA

586. शुभांगः सुन्दरशरीरयुक्तः

587. शांतिदः शान्तिं प्रदाता

588. स्रष्टा आरम्भे सर्वभूतरचयिता

589. कुमुदः कु अर्थात् पृथ्व्यां मुदितः

590. कुवलेशयः जले शयनकर्ता

591. गोहितः गवानां हितकारी

592. गोपतिः भूम्याः पति

593. गोप्ता जगतः रक्षकः

594. वृषभाक्षः यस्य दृष्ट्यां धर्मो विद्यते

595. वृषप्रियः यस्य प्रियतमः वस्तुः धर्मः वर्तते

vfuorhZ fuoÙkkRek l³{ksIrk {kse—fPNo% A
JhoRlo{kk% Jhokl% Jhifr% Jherkoj% AA ^† AA

596. अनिवर्ती संग्रामे यस्य निवर्तनं न भवति

597. निवृत्तात्मा यस्यात्मा विषयेभ्यः निवृतास्ति

598. संक्षेप्ता संहारसमये सम्पूर्णविश्व सूक्ष्मकारकः

599. क्षेमकृत् प्राप्तपदार्थस्य रक्षाकर्ता

fVIi.kh

600. शिवः — कल्याणकर्ता

601. श्रीवत्सवक्षाः — यस्य वक्षस्थले श्रीवत्सनामकीयःचिन्हः वर्तते

602. श्रीवासः — यस्य वक्षःस्थले कदापि न नश्यमाणा श्रीवसति

603. श्रीपतिः — श्रीयाः पतिः

604. श्रीमतां वरः — ब्रह्मादिश्रीमन्तेषु प्रधानतमः

Jhn% Jh'k% Jhfuokl% Jhfuf/k% JhfoHkkou% A
Jh/kj% Jhdj% J;% JhekYyksd=;kJ;% AA ^‡ AA

605. श्रीदः — भक्तेभ्यः श्रीं प्रदाता

606. श्रीशः — श्रीयाः ईशः

607. श्रीनिवासः — श्रीयाः निवासस्थलम्

608. श्रीनिधिः — यस्मन् सम्पूर्णा श्रीः एकत्रिता भवति

609. श्रीविभावनः — यः समस्तभूतेभ्यः विविधां श्रियः यच्छति

610. श्रीधरः — स्ववक्षः स्थले श्रीं धारकत्र्ह स

611. श्रीकरः — भक्तान् श्रीयुक्तकारकः

612. श्रेयः — यस्य स्वरूपः कदापि न नश्यमाणं स्वरूपं प्राप्नोति

613. श्रीमान् — यस्मन् श्रियः अस्ति

614. लोकत्रयाश्रयः — त्रिलोकेभ्यः आश्रयप्रदाता

Lo{k% Lo³x% 'krkuUnks ufUn tZ;ksfrx.ks'oj% A

fofTkrkRek·fo/ks;kRek lRdhfrZf'NUulа'k;% AA^^AA

615. स्वक्षः यस्य नेत्रं कमलवत् अस्ति

616. स्वंगः यस्य अङ्गानि सुन्दराणि सन्ति

617. शतानंदः यः परमानंदस्वरूपभेदेन शतधा भवति

618. नंदिः परमानन्दस्वरूपः

619. र्ज्योतिर्गणेश्वरः ज्योतिर्गणानाम् ईश्वरः

620. विजितात्मा स्वात्मानं विजेता

621. विधेयात्मा यस्य स्वरूपः केनापि विधिरूपेण न कथ्यते

622. सत्कीर्तिः यस्य कीर्तिः सत्याः अस्ति

623. छिन्नसंशयः शंसयरहितः

mnh.k% lorZ'p{kjuh'k% 'kk'orfLFkj% A

Hkw'k;ks Hkw"k.kks HkwfrfoZ'kksd% 'kksduk'ku% AA ^‰ AA

624. उदीर्णः महान् पारलौकिकः

625. सर्वतश्चक्षुः यस्य नेत्राणि सर्वत्र सन्ति

626. अनीशः यस्या कोपि ईशः नास्ति

627. शाश्वतस्थिरः यः नित्यः अस्त तदा कदापि विकारं न प्राप्नोति

628. भूशयः समुद्रतटे विश्रामकारकः (रामः)

629. भूषणः यः स्वावतारैः संसारं शोभयति

630. भूति समस्तविभूतीनां कारणः

631. विशोकः शोकात् परः

632. शोकनाशनः दुःखहर्ता

vfp"ekufpZr% dqEHkks fo'kq)kRek fo'kks/ku% A
vfu#)ks·çfrjFk% ç|qEuks·ferfoØe% AA ^Š AA

633. अर्चिष्मान् प्रफुल्लितकारकः

634. अर्चितः सम्पूर्णलोकैः पूजितः

635. कुंभः यस्मन् सर्वम् अस्त तादृशं पात्रम्

636. विशुद्धात्मा त्रिगुणरहितात्मा

637. विशोधनः स्वस्मरणमात्रेण पापानां नाशकः

638. अनिरुद्धः शत्रुभिः कदापि न रूद्धः

639. अप्रतिरथः यस्य कोऽपि विपक्षः नास्ति

640. प्रद्युम्नः बहु अधिकं धनयुक्तः ।

641. अमितविक्रमः यस्य पराक्रमः अपरिमितम् अस्ति

fVIi.kh

dkyufefugk ohj% 'kkfj% 'kj tu'oj% A
f=ykdkRek f=ykds'k% ds'ko% dsf'kgk gfj% AA ^‹ AA

642. कालनेमिनिहा कालनेमीनामकीयस्य असुरस्य हन्ता

643. वीरः शूरः

644. शौरिः शूरकुले उत्पन्नः

645. शूरजनेश्वरः इन्द्रादि शूरवीराणां शासकः

646. त्रिलोकात्मा त्रिलोकानाम् आत्मा

647. त्रिलोकेशः त्रिलोकानां स्वामी

648. केशवः यस्य मरिचयः ब्रह्माण्डं प्रकाशयति

649. केशिहा केशीनाकीयस्य असुरस्य शत्रुः

650. हरिः पापानां हर्ता

dkeno% dkeiky% dkeh dkUr% —rkxe% A
vfunsZ';oiqfoZ".kqohZjks·uUrks /kuUt;% AA %å AA

651. कामदेवः सर्वेषां प्रियतमः

652. कामपालः कामीनां कामनां पूर्णकर्ता

653. कामी पूर्मकामः

654. कांतः परमसुन्दरदेहयुक्तः

655. कृतागमः श्रुतिस्मृत्यादिना रचयिता

656. अनिर्देश्यवपु: यस्य स्वरूपं निश्चतं नास्ति

657. विष्णु: सर्वत्रव्यापी

658. वीर: गत्यादिभि: युक्त:

659. अनंत: देशकालवस्तुसर्वात्मादिभि: अपरिच्छिन्न:

660. धनंजय: अर्जनरूपे य: दिग्विजयसमये बहुधनम् अर्जितवान्

cã.;k cã—n cãk cã cãfoo/kZu% A
cãfon ckã.kk cãh cãKk ckã.kfç;% AA %f AA

661. ब्रह्मण्य: तप , वेद , ब्राह्मणादिनां हितकारी

662. ब्रह्मकृत् तपादिनां कारक:

663. ब्रह्मा संसारस्योत्पत्तिकर्ता

664. ब्रह्म सर्वाधिक: वृद्ध:

665. ब्रह्मविवर्धन: तपादिनां वर्धक:

666. ब्रह्मविद ब्रह्मज्ञानी

667. ब्रह्मण: ब्राह्मणरूप:

668. ब्रह्मी यस्मिन् ब्रह्मण: रूपाणि सन्ति

669. ब्रह्मज्ञ: ब्रह्मस्वरूपस्य ज्ञाता

670. ब्राह्मणप्रिय: ब्राह्मणानां प्रिय:

egkØeks egkdeks egkrstk egksjx% A
egkØrqegkZ;Tok egk;Kks egkgfo% AA %„ AA

671. महाक्रमः	यस्य पादक्रमः महानस्ति
672. महाकर्मा	महान् कर्मकर्ता
673. महातेजा	महान् तेजयुक्तः
674. महोरगः	महान् शर्पः
675. महाक्रतु	महान् यज्ञः
676. महायज्वा	महान् अस्ति तथा लोकसंग्रहाय यज्ञानुष्ठानेन यज्वापि वर्तते
677. महायज्ञ	महान् यज्ञस्वरूपः
678. महाहविः	महान् हवियुक्तः

Lro;% Lrofç;% Lrks= Lrqfr% Lrksrk j.kfç;% A
iw.k% iwjf;rk iq.;% iq.;dhfrZjuke;% AA %… AA

679. स्तव्यः	यस्य सर्वे स्तुवन्ति
680. स्तवप्रियः	स्तवेन सर्वेषां प्रियः
681. स्तोत्रम्	तद् गुणकीर्तनम् येन तस्यैव स्तुतिः भवति
682. स्तुतिः	स्तवनक्रिया
683. स्तोता	सर्वरूपेण स्तुतिकर्ता अपि स्वयमेवास्ति

684. रणप्रियः यं रणक्षेत्रं प्रियम् अस्ति

685. पूर्णः समस्तकामनाभिः सम्पन्नः

686. पूरयिता पूर्णकारकः

687. पुण्यः वास्तविकरूपेण पवित्रम्

688. पुण्यकीर्तिः यस्यकीर्तिः मनुष्येभ्यः पुण्यं यच्छति

689. अनामयः यः व्याधिभ्यःपीडितो न भवति

euktoLrhFkdjk olqjrk olqçn% A

olqçnk okloqnsok olqolqeuk gfo% AA %‡ AA

690. मनोजवः यस्य मनसःवेगः तीव्रः अस्ति

691. तीर्थकरः यः चतुर्दशविद्यानां तथा वेदविद्यानां कर्ता तथा वक्ता अस्ति ।

692. वसुरेता स्वर्णः यस्य वीर्यम् अस्ति

693. वसुप्रदः यः भक्तान् मोक्षरूपम् उत्कृष्टफलं यच्छति

694. वसुप्रदः यः भक्तेभ्यः मोक्षरूपी उत्कृष्टफलं ददाति

695. वासुदेवः वासुदेवस्य पुत्रः

696. वसुः यस्मिन् सर्वभूतानि वसन्ति

697. वसुमना यः समस्तभूतेषु सामान्यभावेन वसति

698. हविः यस्य ब्रह्मणं प्रति अर्पणं भवति

d{kk & 5

fVIi.kh

lnxfr% lR—fr% lÙkk lnHkwfr% lRijk;.k% A
'kjlsuk ;nqJs"B% lfUuokl% l;kequ% AA %‡ AA

699. सद्गतिः	यस्य गतिः सर्वश्रेष्ठास्ति
700. सकृतिः	यस्यकृतिः सर्वश्रेष्ठास्ति
701. सत्ता	सजातीया विजातीया भेदरहितानुभूतिः
702. सद्भूतिः	यः अबाधितः तथा बहुविध भासितः
703. सत्परायणः	सत्पुरुषाणां श्रेष्ठस्थानम्
704. शूरसेनः	यस्य सेना शूरीवीरास्ति
705. यदुश्रेष्ठः	यदुवंशीनां प्रधानः
706. सन्निवासः	विदूषाम् आश्रयः
707. सुयामुनः	यमुनायाः सुन्दरस्वरूपः

ikBxrk% ç'uk% 16-1

(1) रिक्तस्थानानि पूरयेत् –

1. उत्तरो .... ज्ञानगम्यः पुरातनः ।
2. सोमपोऽमृतपः .... पुरुजित्पुरुसत्तमः ।
3. जीवो .... साक्षी मुकुन्दोऽमितविक्रमः ।
4. महर्षिः कपिलाचार्यः .... मेदिनीपतिः ।
5. महावराहो .... सुषेणः कनकाङ्गदी ।

6. वेधाः स्वाङ्गोऽजितः .... दृढः सङ्कर्षणोऽच्युतः ।

7. भगवान् भगहाऽऽनन्दी .... हलायुधः ।

8. .... खण्डपरशुर्दारुणो द्रविणप्रदः ।

9. त्रिसामा सामगः साम .... भेषजं भिषक् ।

10. शुभाङ्गः शान्तिदः .... कुमुदः कुवलेशयः ।

11. अनिवर्ती .... सङ्क्षेप्ता क्षेमकृच्छिवः ।

HkoUr% fda f'kf{kroUr%

- श्लाकानां शुद्धोच्चारणम्
- श्लोकानाम् अर्थज्ञानम्
- भगवतः विष्णोः विशेषताः

ikBkUrk% ç'uk%

1. अधोलिखितानां पदानाम् अर्थं लिखत –

   1) ज्ञानगम्यः

   2) मेदिनीपतिः

   3) कनकाङ्गदी

fVIi.kh

4) हलायुधः

5) शुभाङ्गः

6) अनिवर्ती

mÙkjekyk

16.1

(1)

1. गोपतिर्गोप्ता
2. सोमः
3. विनयिता
4. कृतज्ञो
5. गोविन्दः
6. कृष्णो
7. वनमाली
8. सुधन्वा
9. निर्वाणं
10. स्रष्टा
11. निवृत्तात्मा